

IMPACTUL CULTULUI SFÂNTULUI THOMAS BECKET ÎN ANGLIA ȘI EUROPA DE VEST (SECOLELE XII-XIII)

Tiberiu Alexandru CIORBA*¹

THE IMPACT OF THE CULT OF SAINT THOMAS BECKET IN ENGLAND AND WESTERN EUROPE DURING THE TWELFTH AND THIRTEENTH CENTURY

Abstract

Saint Thomas Becket of Canterbury has been one of the most influential and important saints in English history since his martyrdom in the second half of the XII century. This essay is aimed at following the traits and impact of his cult, both in England and abroad, especially in western Europe. The main goal of the article is to see how deep was the influence of Saint Thomas and how did it start. To reach this purpose, both primary and secondary sources will be used, starting from the early *Vitae*, and continuing with modern papers that have analyzed Saint Thomas and his life. His miracles will be put in consideration but only from a historical perspective and not a theological one. This article isn't constructed from a religious point of view but from a scientific one. Therefore, any and all arguments regarding the veridicity of the miracles will not be taken into account. Art forms like frescoes or stained glass will be presented so that the geographical widespread of the cult can be seen.

Keywords: Saint Thomas, cult, impact, England, miracles, frescoes, art.

Sfântul Thomas Becket de Canterbury a reprezentat, de multe secole, un exemplu important de spiritualitate medievală care a rezistat până în zilele noastre, fiind considerat unul dintre sfinții naționali ai Angliei. Pe lângă acest lucru, el beneficiază de un renume internațional, cultul și amintirea sa având un impact din punct de vedere spiritual, dar și artistic (fiind reprezentat în sculpturi, fresce și picturi în numeroase locuri din Europa de Vest). Cu toate că de-a lungul secolelor s-au scris numeroase lucrări și cercetări destinate analizei atente a vieții sfântului, mai există încă numeroase întrebări care au rămas fără răspuns.

Această cercetare are ca scop central oferirea unui răspuns adecvat din punct de vedere științific unei astfel de întrebări, și anume: Care a fost impactul propriu-zis al Sfântului Thomas Becket asupra spiritualității engleze și în care secol își are rădăcinile? Prin găsirea unui răspuns calificat, cei interesați de acest sfânt vor putea înțelege mult mai bine de ce amintirea sa a rămas tot așa de pătrunzătoare ca acum 850 de ani.

Cercetarea aceasta se va îndrepta spre trei direcții de analiză principale. În primul rând, voi încerca să analizez din punct de vedere științific istoriografia legată de acest sfânt pentru a putea trasa un cadru general adecvat legat de viața sa și cum a fost interpretată aceasta de numeroși istorici de-a lungul secolelor. Analiza vieții Sfântului Thomas ar putea conduce la o mai bună înțelegere a impactului său din punct de vedere spiritual.

* Muzeul Țării Crișurilor, ciorba.tiberiu@gmail.com.

În al doilea rând, utilizarea surselor primare reprezintă un pilon central pentru această cercetare, ele fiind dovezile cele mai evidente ale impactului acestui cult. Am ales să subliniez sursele cele mai apropiate din punct de vedere temporal, pentru a ilustra cât mai bine intervalul cronologic aflat în interes (secolele XII-XIII). Aceste surse ne oferă o oglindă a viziunii oamenilor acelei epoci. Tot aici, se va încerca realizarea unei statistici cât mai precise a numărului de pelerini care au venit în Canterbury de-a lungul anilor, demonstrându-se astfel popularitatea acestui sfânt, atât în interiorul societății engleze cât și în spiritualitatea vest-europeană. În același timp, realizarea unui inventar al numeroaselor miracole care s-au petrecut după moartea Sfântului Thomas Becket și care i s-au atribuit lui poate demonstra importanța și interesul pe care oamenii acelei perioade i-au acordat-o martirului.

Nu în ultimul rând, numeroasele fresce, picturi și lucrări artistice vor fi analizate pentru a descoperi gradul de interes pentru acest cult și totodată popularitatea sa, prin evidențierea răspândirii geografice.

Nu se dorește prin această lucrare găsirea adevărului legat de veridicitatea miracolelor Sfântului Thomas Becket, ci doar impactul lor asupra societății și spiritualității vremii. Se va utiliza astfel o abordare obiectivă și nu religioasă pentru a puncta importanța istorică a cultului sfântului englez: *"We are not atheists because we see no reason to believe that God has specially distinguished the water of Lourdes and the last fifty years of our era. Nor do we cease to be historical students because we deal with the miracles of Saint Thomas as illustrations of the deep influence of his life and death, his character and his principles..."*¹.

Thomas Becket a fost primul englez care să ocupe o funcție atât de importantă în cadrul bisericii, fiind numit într-un final arhiepiscop de Canterbury. S-a născut în Londra, într-una din casele de lângă Chepe, în jurul anului 1117. Tatăl său, Gilbert, aparținea unei familii ce se trăgea din Rouen, iar mama sa, Matilda, se crede că aparținea unei familii din Caen². De-a lungul timpului, au circulat numeroase legende legate de rădăcinile arhiepiscopului, unele având o tentă cât se poate de exotica (mama sa fiind o saracena), dar cu toate acestea majoritatea istoricilor nu iau în considerare astfel de supoziții, ele ajungând doar la rang de mituri. El este considerat un englez, iar un argument în această privință este și faptul că el singur se denumeste așa într-una din scrisorile sale. Numele său denotă o rădăcină saxonă³.

Totuși, anumiți istorici sunt de părere că Becket ar fi putut avea rădăcini normande provenite din zona Siciliei. În călătoriile sale, Becket a întreținut întotdeauna legături cordiale cu regatul Siciliei, atât cu Roger al II-lea cât și cu William I și William al II-lea, acesta din urmă imortalizând martirul într-o pictură din interiorul catedralei din Monreale. Această pictură este cea mai veche ilustrare descoperită până acum a Sfântului Thomas Becket. Este interesant cum un sfânt precum Thomas, atât de important pentru poporul englez încă din timpul vieții, a fost preluat în primul rând de normanzi. Cu toate acestea, nu putem afirma că Becket ar fi fost normand la origine, dar putem sublinia că mai mult ca sigur a avut anumite legături cu regatul Siciliei.

Thomas a primit o educație primară atât în școlile din Londra, cât și în Mirton, din Surrey, la o mănăstire augustină. Și-a continuat studiile în Paris și a avut în jur de 22 de ani când mama sa a murit; la scurt timp, moartea tatălui său l-a obligat să se întoarcă la Londra pentru a se întreține singur⁴. A fost angajat timp de trei ani ca funcționar pentru un nobil bogat din Londra, pe nume Ostern Eightpenny. A fost găsit de doi cetățeni, arhidiaconul de Bologna, Baldwin, și maestrul Eustace, care au fost invitați în Anglia de către arhiepiscopul Theobald, pentru a-l asista în organizarea unei școli de drept civil, care erau la modă în această perioadă în Italia⁵. Aceștia l-au prezentat arhiepiscopului, care l-a angajat ca secretar. Astfel, tânărul Becket a avut parte de o instruire atât civilă cât și clericală. Lui

¹ William Hutton, *Thomas Becket archbishop of Canterbury*, Sir Isaac Pitman and Sons, Londra, 1910, p. 271.

² Robert Thomson, *Thomas Becket martyr patriot*, Keagan Paul and Company, Londra, 1889, p. 23.

³ James Froude, *Life and times of Thomas Becket*, Scribner, Armstrong and Company, New York, 1878, p. 16.

⁴ R. Thomson, *op. cit.*, p. 27.

⁵ *Ibidem*, p. 28.

Theobald nu i-a trebuit mult timp să descopere că Thomas putea acorda sfaturi înțelepte, avea abilități diplomatice și era zelos în orice serviciu pe care îl făcea. Arhiepiscopul i-a acordat atât de multă încredere, încât într-un final este făcut secretar confidențial și este trimis în misiuni la Roma⁶. Legătura dintre Thomas și arhiepiscopul Theobald va crește, iar într-un final este trimis să studieze dreptul canonic la Bologna și Auxerre. În anul 1154, Becket este numit arhidiacon de Canterbury, ocupând astfel o poziție importantă în ierarhia bisericească. La scurt timp după moartea lui Theobald, în anul 1162, este propus pentru scaunul arhiepiscopal de Canterbury și este recunoscut în același an, pe data de 23 mai 1162.

În anii ce vor urma, regele Angliei Henry al II-lea va încerca să întărească puterea și autoritatea regală în detrimentul autorității clericale. Indirect, urmarea slăbirea legăturii dintre Roma și Anglia. Thomas a fost încă de la început un puternic susținător al Bisericii, iar lipsa lui de cooperare cu dorințele regelui l-au condus la numeroase conflicte și în cele din urmă la asasinarea sa. Actul care l-a condus spre exil a fost Actul Constituțiilor de la Clarendon din 31 ianuarie 1164. Prin măsurile stipulate de acest document, regele Angliei dorea o mai mare influență în ceea ce privește autoritatea regală, iar Biserica era nevoită să i se supună. Becket nu a vrut sub nicio formă să semneze un astfel de act, iar în octombrie este chemat înaintea unui consiliu regal pentru a răspunde acuzațiilor de sfidare a autorității regale. Pleacă la scurt timp în exil și stă aproape 3 ani la mănăstirea de la Pontigny, aflându-se sub protecția regelui Franței, Ludovic al VII-lea. Deoarece călugării mănăstirii cisterciene nu l-au ajutat mai mult și a fost adus înapoi în Anglia, papa Alexandru îi proclamă ca parțial vinovați de moartea arhiepiscopului. Ca formă de penitență, cistercienii au trebuit să construiască o nouă mănăstire pentru a-și spăla păcatele. Cea mai apropiată mănăstire cisterciană construită în jurul anului 1170 este cea de la Igrish din anul 1179, județul Timiș, fondată ca abație-filială a mănăstirii Potigny (aceeași la care a stat și Becket). Mulți călugări care au venit la această mănăstire au fost de asemenea francezi. La doar 20 de ani, ei înființează propria lor abație filială la Cârța, în apropiere de Sibiu, la începutul secolului al XIII-lea. Două monumente semnificative „se datorează” indirect acestui sfânt și martirajului său.

Doar cu ajutorul papei Alexandru al III-lea el reușește să se întoarcă în 1170. În același an, arhiepiscopul de York, Roger de Pont Le'Veque, episcopul Londrei, Gilbert Foliot, și episcopul de Salisbury, Josceline de Bohon, l-au încoronat pe succesorul regelui, Henry cel Tânăr. Acest act a încălcat prioritatea episcopiei de Canterbury, care avea dreptul de încoronare. Becket i-a excomunicat imediat pe cei trei clerici care au fost implicați și a continuat să-și excomunică oponenții. Toate aceste acțiuni l-au condus pe regele Angliei să emită un ordin de execuție a arhiepiscopului. Este adevărat că acest ordin a avut un caracter indirect, deoarece istoricii sunt de acord că Henric nu a semnat niciun act din punct de vedere legal, ci doar s-a exprimat că ar dori ca Thomas să fie înlăturat. Au fost trimiși 4 cavaleri pentru a îndeplini această poruncă: Reginald Fitzurse, Hugh de Moreville, William de Tracy și Richard Le Brez sau le Bret⁷. A fost asasinat în interiorul catedralei de la Canterbury pe data de 29 decembrie 1170. Transeptul de nord în care Sfântul Thomas și-a întâlnit moartea a purtat de atunci numele de Martiraj⁸.

Cei patru asasini vor fi excomunicați la scurt timp, iar drept pedeapsă au fost trimiși în Țara Sfântă pentru a lupta în cruciadele ce vor urma. Impactul acestui martir a dus la crearea singurului ordin militar monahal pur englez, Ordinul Cavalerilor Sfântului Thomas, care va rămâne activ până în secolul al XVI-lea, când Henric al VIII-lea îl va desființa.

Imediat după moartea sfântului, miracolele au început să se manifeste. Este important de subliniat că aceste miracole vor fi analizate dintr-o perspectivă istorică și nu religioasă. Această cercetare, așa cum am subliniat mai devreme, se focalizează pe impactul acestui sfânt (implicit a miracolelor sale) și nu pe veridicitatea lor. Conturând o imagine cantitativă a miracolelor Sfântului Thomas și a pelerinajelor întreprinse în Anglia, se poate demonstra

⁶ *Ibidem*, p. 29.

⁷ Stanley Arthur, *Historical memorials of Canterbury*, Everymans' Library, Londra, 1912, p. 70.

⁸ John Morris, *Life and Martyrdom of Saint Thomas Becket*, enlarged edition, Londra, 1885, p. 577.

importanța acestui cult pentru societatea engleză.

Cultul sfinților este în mod evident strict legat de miracole, darul lor taumaturgic întemeindu-le reputația. Credincioșii percep, în primul rând, capacități extraordinare, date de niște forțe misterioase. Clericii reușesc să explice că sfântul acționează de la Dumnezeu și că este în lumea aceasta martorul atotputerniciei sale. Pe scurt, este un personaj sacru și perceput ca atare⁹. Cultul martirilor s-a „democratizat” prin patronaj, bazat pe aceleași noțiuni ca relația de clientele: loialitatea protejatului, „prietenia” și datoria de a proteja a patronului față de cel care i-a cerut sprijinul. Într-o societate amenințată cu dezintegrarea, unde indivizii erau neliniștiți la gândul de a-și pierde identitatea și libertatea, sfinții veneau la momentul potrivit pentru a da încredere și a oferi perspective de mântuire la nivelul vieții cotidiene¹⁰. În această categorie intră și cazul Sfântului Thomas, el fiind în același timp un sfânt patron, dar și martir, subliniindu-se legătura cu Biserica și sacrificiul său pentru credința sa. Răspândirea oricărui cult se află în directă legătură cu dorințele Scaunului Pontifical, Roma fiind „motorul” ce populariza și extindea faima unui sfânt. Orizontul sfințeniei se lărgeste la Roma începând cu secolul al XI-lea, când sanctuarul primește un mare număr de martiri italieni și de sfinți orientali. În același moment, liturghia face loc din ce în ce mai mult papilor. Această tendință trebuie pusă în paralel cu afirmarea Sfântului Scaun apostolic, începând cu pontificatul lui Leon al XI-lea. Formele recente de sfințenie nu sunt în mod obișnuit luate în calcul, cu excepția cazului lui Thomas Becket, a cărui sărbătoare este celebrată la Roma încă din anii 1180¹¹. Luând în calcul situația acestui sfânt, observăm că poziția sa în ierarhia bisericească și martirajul său i-au permis să fie mult mai rapid și mai bine primit, atât de către populația laică, cât și de cea clericală. Pintre cele mai discutabile afirmații ale istoricului englez Peter Brown despre originea cultului martirilor figurează ipoteza potrivit căreia aceasta din urmă s-ar fi organizat în plan privat înainte de a fi, într-o a doua etapă, asumată de responsabilii bisericilor locale, îngrijorați să vadă că devoțiunile familiale din ce în ce mai frecvente în jurul mormintelor pun în pericol unitatea comunității creștine. Dar, nu este mai puțin exact faptul că episcopii au jucat un rol important în răspândirea cultului martirilor și i-au atribuit o funcție esențialmente ecleziastică¹².

Andre Vauchez, în cartea sa *Sainthood in the Later Middle Ages*, subliniază caracteristica interesantă a sanctității episcopale, a sfinților care au fost episcopi în timpul vieții. Afirmă că un sfânt episcop este mai mult decât un patron spiritual, el este un „păstor al bisericii”, un pilon de sprijin pentru credința creștină. Astfel că primește o dublă importanță, cea de ocrotitor al credincioșilor, dar și de protector al Bisericii. Dualitatea aceasta este valabilă în cazul lui Becket, care s-a bucurat de popularitatea locală datorită acțiunilor sale caritabile, a „naționalității” lui (dacă putem folosi acest termen); fiind englez a beneficiat de o legătură mult mai puternică alături de populația laică, dar nu în ultimul rând de poziția sa în interiorul Bisericii romane. În aceste circumstanțe este probabil că nașterea acestui cult a avut într-o primă etapă un caracter „privat”, ceea ce a dus la o adorare locală, care pe urmă, cu ajutorul Bisericii ce l-a canonizat pe data de 21 februarie 1173, a devenit universal. Rapiditatea pronunțării acestei decizii de către papa Alexandru al III-lea demonstrează importanța arhiepiscopului, atât din punct de vedere al credincioșilor, cât și din punct de vedere al Bisericii.

Rapiditatea cu care miracolele au început să apară după moartea sa este la fel de remarcabilă ca numărul lor¹³. Doi dintre călugării care se aflau în slujba lui Becket și-au asumat responsabilitatea de a documenta numeroasele întâmplări supranaturale și astfel, indirect, să pună bazele acestui nou cult. Aspectul cel mai interesant legat de cazul acesta reiese din numărul foarte ridicat al pelerinilor, care veneau la mormântul sfântului, și numărul miracolelor. Aceștia doi au fost Benedict de Peterborough și William

⁹ Jacques Paul, *Biserică și cultură în Occident*, vol. 2, Editura Meridiane, București, 1996, p. 304.

¹⁰ Jacques Le Goff, *Omul medieval*, Editura Polirom, București, 1999, p. 289.

¹¹ J. Paul, *op. cit.*, p. 314.

¹² J. Le Goff, *op. cit.*, p. 290.

¹³ John Morris, *Life and Martyrdom of Saint Thomas Becket*, Longman, Brown, Green, Longmans and Roberts, Londra, 1859, p. 361.

de Canterbury. Amândoi au încercat să distingă tipul miracolelor și să le ordoneze în mod cronologic. Benedict se ocupa cu chestionarea pelerinilor, care au început să vină din 1171 la mormântul sfântului, și să distingă fabricațiile de adevăratele manifestări supranaturale. William, pe de altă parte, a încercat să împartă natura acestor miracole, formând 3 categorii: vindecările miraculoase, exorcizările și găsirea de obiecte pierdute. Cât de obiectivi au fost călugării nu putem ști niciodată. Din nefericire, ca istorici nu putem lua aceste cifre ca fiind sută la sută reale. Totuși, este important de subliniat că toate aceste însemnări s-au petrecut înaintea canonizării lui Becket. Acest lucru demonstrează caracterul „privat” al cultului. O diferență între cei doi călugări este că Benedict s-a ocupat mai mult de miracolele care i-au ajutat pe cei săraci, majoritatea provenind din jurul orașului Canterbury, iar William a documentat acele miracole care i-au ajutat pe nobili. Deja din anul 1172, mormântul era vizitat de persoane importante, lucru care demonstrează că acest cult a avut un impact asupra tuturor păturilor sociale.

În articolul *Thomas Becket: his miracles and relics*, scris de Rebecca Howard, aceasta identifică în scrierile celor doi călugări aproximativ 703 de miracole, aparținând tuturor categoriilor, și aproape 100.000 de pelerini în total, doar pe durata secolului al XII-lea¹⁴. Desigur că aceste cifre nu pot fi precise, dar demonstrează influența acestui sfânt și importanța sa pentru contemporanii săi.

Dintre toate izvoarele care relatează viața Sfântului Thomas, cele scrise de Edward Grimm, John de Salisbury și Herbert de Bosham au avut parte de o popularitate semnificativă în ceea ce privește analiza istoricilor. Un argument în acest sens este că toți cei trei clerici l-au cunoscut personal pe Becket și au scris despre el la scurt timp după moartea sa. Edward Grimm a fost prezent la asasinarea sa, ceea ce îl poate face martorul cel mai credibil.

Totuși, atunci când avem de-a face cu surse primare, întotdeauna este bine să lășăm loc de interpretări în ceea ce privește limbajul și întâmplările consemnate de autori. A fost un cleric din Cambridge venit să-l vadă pe arhiepiscopul care a suferit exil pentru credința sa, iar scena teribilă la care a asistat și-a lăsat amprenta asupra propriei vieți¹⁵. A fost cel mai aprig apărător al acestui sfânt, scriind o lucrare dedicată vieții lui în 1180. Cu toate acestea, nu cuvintele ne oferă informațiile cele mai relevante, ci „ipostaza” sa în raport cu Thomas Becket.

Este important de menționat că Edward Grimm nu doar că a asistat la moartea arhiepiscopului englez, dar a încercat să-l salveze, fiind rănit destul de grav. Astfel că această acțiune, probabil spontană, a clericului din Cambridge va fi reprezentată în majoritatea picturilor și relicvariilor alături de Thomas Becket. Va fi o parte a simbolisticii sfântului, putând fi interpretată ca o încercare a omului păcătos de a apăra puritatea.

Herbert de Bosham a fost un apropiat al lui Becket încă din anul 1162, când a început să lucreze pentru acesta. A fost prezent la judecata lui Thomas din Northampton și l-a însoțit pe acesta în majoritatea călătoriilor sale. Prin lucrarea sa a oferit o imagine mult mai umană a arhiepiscopului, relatând viața sa din perspectivă personală, considerându-l unul dintre cei mai importanți și de necontestat martiri ai acelei perioade¹⁶. Un miracol personal pe care autorul îl atestă este că sfântul i-a apărut într-un vis, iar Herbert și-a exprimat regretul că nu a putut fi prezent la martirajul său¹⁷.

John de Salisbury a fost, fără îndoială, cel mai abil dintre ei. Era de aceeași vârstă cu Becket, a avut parte de o instruire literară mult mai exactă. Timp de aproximativ doisprezece ani a studiat la Paris și a fost un discipol al faimosului Abailard. Din anul 1150, când s-a întors în Anglia, a avut legături de corespondență constante cu Becket¹⁸. Ceea ce l-a caracterizat cel mai mult pe John de Salisbury a fost obiectivitatea sa. Chiar dacă l-a respectat foarte mult pe arhiepiscopul de Canterbury și i-a dedicat după moartea

¹⁴ Rebecca Howard, *Thomas Becket: his miracles and relics*, articol disponibil pe internet la adresa <http://www.ourladynewsouthgate.org.uk/weekly-column/thomas-becket-his-miracles-and-relic>.

¹⁵ William Hutton, *Saint Thomas of Canterbury*, second edition, Londra, 1899, p. 284.

¹⁶ Henry Milman, *Life of Thomas Becket*, Sheldon and Company, New York, 1860, p. 240-24: *Quod alicujus martyram causa justior fuit aut apertior ego nec audivi, nec legi*.

¹⁷ James Robertson, *Becket. Archbishop of Canterbury*, John Murray, Albemarle Street, Londra, 1859, p. 292.

¹⁸ W. Hutton, *op. cit.*, p. 285.

sa o lucrare foarte amplă, a subliniat în același timp defectele sale ca om. Acest aspect este unul foarte interesant în ceea ce privește istoriografia oricărui sfânt. De obicei, tendința este de a pune în evidență calitățile și virtuțile sfântului, dar John oferă și o latură umană. El afirmă caracterul divin al lui Thomas, pe care acesta l-a dobândit în urma martirajului său, dar spiritul său critic acordă lucrării sale mult mai multă credibilitate decât celelalte.

Nu în ultimul rând, o sursă primară care nu poate fi exclusă din această analiză este așa-numita cronică *Anonymus Lambethensis*. Este o lucrare identificată ca fiind scrisă undeva în jurul anului 1176, care descrie impactul Sfântului Thomas asupra societății engleze a secolului al XII-lea. Așa cum am subliniat mai sus, nu trebuie să luăm argumentele sau întâmplările relatate în această cronică anonimă ca fiind incontestabil adevărate. Ceea ce este relevant în această analiză este limbajul pe care autorul dorește să-l utilizeze: „... Astăzi, Gloria nobilului martir întrece cu mult insultele suferite în trecut. Atât de mult sunt afectate orașele și satele, castelele și casele din Anglia, încât toată lumea, de la cei mai mari la cei mai mici, doresc să viziteze pentru a onora mormântul lui. Același spirit de devoțiune a atras aici atât clerici cât și laici, săraci și bogați, oamenii de rând și nobilii, tații și mamele cu copiii lor, stăpânii cu servii lor...”¹⁹. Dualitatea săraci-bogați, clerici-laici întărește argumentul că acest cult al sfântului Thomas a influențat toate păturile sociale, devenind un simbol al credinței, dar și al poporului englez.

În ceea ce privește secolul al XII-lea, așa cum era de așteptat, majoritatea celor care au beneficiat de miracolele Sfântului Thomas Becket au fost din Londra, Canterbury și Home Counties. La început, fiecare reprezenta un eveniment important, bine primit de către călugări, chiar dacă era vorba de oameni săraci sau femei²⁰. Printr-o comparație a listelor făcute de Benedict și William, observăm că primul consemnează cazuri implicând vindecări miraculoase de boli comune, precum febră sau dureri în jurul gâtului. Cele ale lui William, mai târziu, subliniază cazuri mult mai severe, precum vindecări de epilepsie, orbire, sau de mutilare. Această evoluție a tipului de vindecare ar putea sugera în același timp o evoluție implicită a cultului. Pe măsura trecerii timpului, oamenii acordau mult mai multă încredere în veridicitatea puterii divine a sfântului, iar influența cultului creștea. Mai mult, apariția numeroaselor relicve a ajutat, la rândul lor, răspândirea cultului. Deja spre sfârșitul secolului al XII-lea, multe dintre miracolele care se petreceau aveau legătură cu sângele sau cu anumite obiecte care i-au aparținut la un moment dat lui Becket. Prin transportul acestor relicve spre numeroase mănăstiri din Anglia sau Franța, s-a contribuit la răspândirea puterii lui Becket spre spațiul vest-european.

Pentru a înțelege cât mai bine impactul cultului Sfântului Thomas, o paralelă cu un alt sfânt care a avut parte de aceeași răspândire, poate chiar mai mare, ne-ar putea trimite spre anumite concluzii interesante. Este vorba despre Sfântul Francisc, care a avut un impact semnificativ de-a lungul Evului Mediu târziu. Amândoi sfinții au avut parte de numeroși credincioși și au fost reprezentați ca apărători ai Bisericii romane (Becket prin martirajul său, iar Francisc prin visul lui Inocențiu al III-lea). Observând diferențele dintre cei doi sfinți, putem afla mai multe despre caracteristicile cultului arhiepiscopului.

De-a lungul secolului al XIII-lea vedem un declin al cultului lui Becket. Unul dintre motivele acestui declin este subliniat de numeroasele suspiciuni și îndoeli legate de miracolele atribuite lui Thomas. Un alt motiv este legat de imperfecțiunile sfântului. În comparație cu Sfântul Francisc, se poate observa un spectru mult mai îngust. Așa cum este o distincție între „primirea unui profet” și „primirea unui om drept”, există și o diferență între „primirea unui martir” și „primirea unui sfânt”. Pentru a-l primi pe Sf. Thomas este una, iar pentru a-l primi pe Sf. Francisc este cu totul altceva. Primul avea calitatea de a ajuta trupul și indirect spiritul, iar al doilea avea în prim-plan mântuirea sufletului²¹. Din această perspectivă, calitatea de sfânt ca intercesor între lumea spirituală și lumea pământească este mult mai bine conturată în cazul lui Francisc decât la Becket. Mai mult, viața lui

¹⁹ *Ibidem*, p. 270.

²⁰ Abbott Edwin, *Saint Thomas of Canterbury: his death and miracles*, vol. I, Adam and Charles Black, Londra, 1898, p. 249.

²¹ Idem, *Saint Thomas of Canterbury: his death and miracles*, vol. II, Adam and Charles, Londra, 1898, p. 306.

Thomas prezintă multe imperfecțiuni datorate umanității lui. Este de așteptat ca viața unui sfânt să fie una pură, aspirând la o perfecțiune spirituală, dar în cazul arhiepiscopului, datorită poziției sale și alegerilor pe care le-a făcut, nu prezintă calitățile necesare unui sfânt. Se ajunge în situația în care aceste miracole nu mai sunt atribuite personal lui Becket, ci datorită locului accidental și manierei morții lui²². Din punct de vedere istoric, caracterul său a fost destul de defectuos, având de multe ori un temperament agresiv, acționând nechibzuit. Se poate pune problema că dacă nu ar fi murit în circumstanțele respective, calitatea sa de sfânt nu ar mai fi fost posibilă. Martirajul său i-a apropiat pe credincioși spre el, dar viața sa și acțiunile sale i-au îndepărtat. Un alt factor care a condus la un declin al cultului de-a lungul secolului al XIII-lea este transformarea acestui cult într-o metodă de profit financiar. Numeroase miracole se înfăptuiau doar prin acordarea unei anumite sume de bani. Clericii au început să ridice altare în onoarea lui Thomas pentru a avea o sursă de profit din partea pelerinilor care se opreau. În această ipostază îl găsim pe contele de Albemarle, care refuză să construiască o capelă în numele lui Becket pentru comunitate, dacă acel călugăr care a dorit această construcție nu i-ar fi jurat că nu a fost influențat de profitul personal²³.

Cu toate acestea, oamenii au continuat să revină la altarul sfântului, deoarece legătura dintre acesta și credincioși a fost foarte bine sedimentată în secolul anterior. Declinul acesta nu a condus sub nicio formă la dispariția cultului, care a supraviețuit până astăzi, atât în spațiul englez, cât și în spațiul european.

Reprezentarea Sfântului Thomas a ajutat la răspândirea cultului în perioada secolelor XII-XIII, atât în Anglia cât și în spațiul vest-european. Din păcate, cele din spațiul englez sunt foarte puține și parțial distruse datorită reformei religioase întreprinse de Henric al VIII-lea în secolul al XVI-lea. Thomas Becket reprezenta exact opusul a ceea ce dorea Henric să realizeze, și din acest motiv a fost una din țintele principale. Totuși, putem identifica numeroase sculpturi care au reușit să supraviețuiască datorită poziției lor, sau din cauză că au fost trecute cu vederea. Din fericire, avem numeroase exemple de picturi și vitralii în ceea ce privește Franța, Italia și Spania. Aceste reprezentări pot, astfel, delimita spațiul geografic al întinderii acestui cult. Cele din Canterbury nu vor fi analizate deoarece ele sunt creații mult mai târzii și nu pot oferi detalii legate de intervalul cronologic dorit.

Departate de spațiul englez, în Sicilia, pe teritoriul regatului normand, cu care Becket a întreținut relații bune, există un mozaic în catedrala din Monreale. Este datat la mai puțin de douăzeci de ani după moartea lui²⁴. Este cea mai veche reprezentare a acestui sfânt descoperită până acum. Mai mult ca sigur că pe teritoriul englez au existat reprezentări și mai timpurii, dar faptul că este regăsit în Sicilia într-un timp așa de scurt ne demonstrează că Biserica a dorit protejarea și răspândirea acestui cult și în spațiul mediteranean.

Pe tavanul catedralei din Exeter regăsim o sculptură care oferă o imagine a scenei asasinării arhiepiscopului. Această sculptură a fost restaurată și pictată, dar ea datează din secolul al XIII-lea. Această scenă este foarte populară în întreg spațiul european în ceea ce privește iconografia sa. Simbolizează sacrificiul suprem în numele credinței și importanța martirajului care l-a condus pe Becket spre canonizare.

În Suedia, în interiorul bisericii din Lyngsjo, avem un basorelief reprezentând aceeași scenă, dar mai în detaliu. Este prezent și regele Henric al II-lea, dar mai interesantă este o reprezentare al lui Edward Grimm, așa cum am subliniat mai sus, acesta fiind de multe ori redat alături de Sfântul Thomas. Locația acestui basorelief punctează faptul că răspândirea cultului a influențat atât sud-vestul Europei, cât și nordul acesteia. Potrivit unei descrieri, este atribuit unui sculptor numit Tove, care l-a creat undeva la mijlocul secolului al XIII-lea. O descriere mult mai târzie, din secolul al XIX-lea, demonstrează că acesta a fost și pictat.

În catedrala din Chartre, Franța, avem numeroase vitralii înfățișând scene din viața arhiepiscopului. Becket a întreprins numeroase vizite aici și, ca dovadă de respect față de martirajul său, ocupă un loc central în iconografia catedralei. În prima avem prezentată

²² *Ibidem*, p. 300.

²³ *Ibidem*, p. 297.

²⁴ W. Hutton, *op. cit.*, p. 278.

intrarea lui Becket în Canterbury, în dreapta asasinii săi pregătindu-se să intre. Totodată și aici este prezentă scena asasinării împreună cu călugărul Edward Grimm, care încearcă să-l protejeze pe martir, fiind rănit în același timp. Deasupra lui Becket este reprezentată crucea, semn al puterii divine.

O altă scenă interesantă este cea din catedrala St. Maurice din Angers. Aici este înfățișat arhiepiscopul alături de Henric al II-lea într-o conversație. Această scenă denotă încercarea lui Becket de a-i sublinia regelui importanța Bisericii, probabil în legătură cu Constituțiile de la Clarendon. Are o atitudine critică față de rege și față de acțiunile sale.

La intrarea bisericii Sfântul Nicolae din Barfreston avem o sculptură a lui Thomas Becket care a supraviețuit distrugerii lui Henric al VIII-lea. Mai interesantă este scena asasinării din interiorul bisericii Sfântul Augustin din Brooklands, Kent. Este parțial restaurată, dar cu toate acestea Becket este vizibil alături de Grimm.

Imaginea asasinării în perioada secolelor XII-XIII și chiar al XIV-lea s-ar putea să fi fost una dintre cele mai cunoscute întâmplări ilustrate în interiorul bisericilor și lăcașurilor de cult până la impactul cultului sfântului Francisc. Mai avem numeroase exemple, precum cel din biserica Santa Maria din Tarrasa, Catalonia, sau cel din Spoleto, Umbria. Un alt exemplu este cel din mănăstirea Sfântul Benedict din Subiaco, Lazio. Aici Thomas este înfățișat în mijlocul altor doi sfinți: sfântul Ștefan și sfântul Nicolae.

Pe lângă reprezentările din biserici, au supraviețuit numeroase relicvarii, care la rândul lor au ajutat răspândirea cultului Sfântului Thomas. Pe o astfel de piesă avem redată scena martirajului. Deasupra scenei, în partea din dreapta, avem separate de inscripția principală litera E. S-ar putea să fie inițiala pentru Edward Grim, care este și el prezent. Din moment ce relicvariul se pare că a fost creat pentru a conține două fiole cu sângele lui Becket, despre care știm că John de Salisbury l-a avut la un moment dat și l-a donat catedralei din Chartre, este foarte probabil că a fost făcut la comanda sa, atunci când a fost trezorier în Exeter, între 1174-1176²⁵.

Toate aceste reprezentări artistice demonstrează impactul religios dar și cultural pe care martirul din Canterbury l-a avut asupra secolelor XII-XIII în spațiul european. Cultul Sfântului Thomas de Canterbury a avut un impact semnificativ atât din punct de vedere religios, cât și din punct de vedere cultural. Datorită poziției sale în interiorul Bisericii catolice, acesta a avut parte de un sprijin considerabil din partea Scaunului Papal, care l-a condus spre cea mai rapidă canonizare a secolului al XII-lea. Martirajul său a avut o influență directă și profundă asupra populației locale. Din acest motiv, cultul a avut într-o primă etapă un caracter „privat”, urmând ca spre finalul secolului al XII-lea să fie cu totul îmbrățișat de către Biserică.

Numărul miracolelor sale este foarte impresionant, iar cel al pelerinilor demonstrează legătura spirituală care i-a condus pe mulți credincioși spre altarul său din Canterbury. Numeroasele lucrări despre viața lui atestă importanța acestui sfânt, chiar dacă uneori autorii, fiind prinși în capcana subiectivității, exagerează unele împrejurări. Totuși, din punct de vedere istoric, ele demonstrează că acest cult a luat naștere într-un timp foarte scurt și a urmat o evoluție impresionantă. Reprezentările iconografice subliniază în același timp o arie de răspândire foarte mare, având în centru scena asasinării, care a fost una dintre cele mai cunoscute întâmplări din viața unui sfânt. Identitatea lui de englez l-a apropiat mult mai rapid și mai profund de englezi, ceea ce i-a permis până astăzi să fie un simbol important în „panteonul” sfinților acceptați de Biserica Anglicană.

În concluzie, Thomas Becket, din perspectiva unui sfânt, a reprezentat o personalitate importantă a erei lui, iar cultul său a avut o influență puternică asupra societății engleze și vest-europene.

²⁵ Joseph Breck, *A reliquary of Saint Thomas made for John of Salisbury*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1918, p. 223.